

MANEL, PASTOR D'ALBERA

*« El vell pastor Manel als noranta anys moria,
del Neulós ventejat ell tot ho coneixia,
el reclam del colom fugitiu sempre enllà,
la virtut de la planta i l'hora dins el dia,
els senderols de les ermites d'Empordà »*

Si els poetes han celebrat sovint la imatge del pastor, des de les primeres manifestacions literàries com les Bucòliques de Virgili i la bucòlica tradicional, quasibé sempre han conreat el tema de manera general, com per respectar l'anonimat d'un ésser humil i secret que la comunió amb la natura condemna a fondre's eternament amb ella. En Manel Coste, pastor d'Albera, tal com en testimoniegen els versos del poeta nord català Josep Sebastià Pons, sembla haver escapat a la regla, almenys durant el darrer terç de la seva llarga vida.

Nascut el 25 de desembre de 1822 a Sant Martí d'Albera, en Manel no va anar mai a escola. Tot el que sabia ho va aprendre pels pendissos escarpats del pic Sant Cristau o pels rostos del puig Neulós i del coll Forcat on anava a engegar el ramat. Unes condicions de vida difícils per un nen de pocs anys li haurien hagut de fer avorrir l'ofici, i portar-lo més tard a abandonar la muntanya com ho van fer pels volts dels anys 1850 molts masovers de l'Albera, atrets per la indústria tapera i la del lledoner que es desenvolupaven en els pobles del peu de mont: el Portús, La Roca i Sureda. Ans al contrari, sembla que des de molt jove el nostre pastoret va decidir de consagrar-se a guardar el bestiar mentre es mantingués en nombre suficient.

I així va passar els anys. Per les sinuoses senderes de la fajosa i els pedreguers de les carenes ,rebuscant les magres praderes naturals de les altures on arribava a trenc d'alba, quan un sol envermellit per les boires matinals eixia del Mediterrani, fins que la llum violàcia del crepuscle que pujava de la vall l'obligués a emprendre el camí del mas.

Durant aquelles penoses peregrinacions i llargues estades pels pasquers on deixava vigilar les ovelles pels seus gossos d'atura, en Manel observava, escoltava, descobria i meditava, i el seu amor per la natura s'anava enfortint. Entre la majoria dels pastors, tanmateix, la vida es

concreta en la construcció d'alguna paret de pedra seca per a protegir-se de la Tramuntana, o en qualsevol tipus de realització utilitària. En el nostre pastor el sentit pràctic s'associava amb la sensibilitat així com amb un gran sentit artístic, i tant més que tres llocs de la serralada li tenien el cor robat. Tot primer, molt naturalment, el cim del puig Neulós, senyor i punt culminant de l'Albera, als peus del qual en esplèndid panorama s'estén la plana rossellonesa des del mar fins a la Corbera i al Canigó, i al Sud tot l'alt Empordà, de la Costa Brava fins al Bassegoda.

Els seus altres indrets predilectes eren els boscos del coll de l'Ullat, on una font gelada cantava a la sorda entre salzes i saïcs, i un lloc del còrrec del coll Forcat prop del camí de Requesens, on una altra deu es perdia enmig de les romegueres. En Manel va decidir de donar-los a tos tres un marc que fos digne de la seva bellesa així com de l'amor que sentia per ells.

De bon primer, els anys 1862 i 1863, va dedicar els seus lleures arreglant la font del còrrec del coll Forcat. La va captar, va esculpir una pica en una gran llosa de granit i unes altres per a servir de taula i de seients. Això fet, li entraren ganes de gravar el seu nom amb alguns altres escrits com « Aquí hi fa de bon estar per menjar beure i fumar », o bé « Assenteu-vos aquí que la pujada cansa » en les penyes que vorejaven l'indret. En Manel, però no sabia ni llegir ni escriure i va haver de sol·licitar el mestre d'escola de Sant Joan d'Albera per traçar les lletres en el paper que serví de model. El mestre, bo i parlant català, no l'escrivia i la seva ignorància de l'ortografia catalana ens ha valgut aquells escrits amb fonètica francesa, alhora fantasistes i corpreneadors. L'endegament de la nomenada des de llavors Font d'en Manel, el pastor el realitzà en plena força, cap a la quarantena, les demás dates gravades en altres llocs són posteriors a 1885, quan el pastor ja havia passat els seixanta anys. A partir de llavors les realitzacions s'acceleren, potser perquè en Manel s'ha adonat que el temps va fugint, i que ha d'enllestir la feina abans de marxar d'aquest món. Potser també perquè l'home, tot i ser profundament creient, pensava amb cert paganisme primitiu que el seu nom gravat en uns llocs tan estimats ajudaria el seu esperit a retrobar-los després de la mort. Potser en fi perquè amb la davallada de la ramaderia que havia començat, el bestiar era menys nombrós i li deixava més instants de lleure...

Una vegada arreglada la Font d'en Manel, el pastor es dedicà a la del coll de l'Ullat, repetint gairebé fil per randa el que havia realitzat a la precedent : pica, taula i seients de granit, escrits a dreta i a esquerra, amb dues novetats : una frase en francès « ici les douaniers trouvent souvent ce

qu'ils cherchent », que evoca la imprescindible presència de duaners i contrabandistes pels encontorns, i el fet que tot allí és a més gran escala. Sabem que va pagar vuit homes per tal de transportar la gran pedra de la taula descoberta en la muntanya de Sureda. A aquella magnífica deu li va donar el nom de Reina de les Fonts.

Mentrestant, no havia abandonat la idea d'edificar al cim del Neulós, la seva muntanya sagrada, una gran torre d'esquist que va alçar fins als cinc metres i que fou nomenada torre d'en Manel. L'enorme cairn que s'aixeca avui al cim del Neulós, no té res a veure amb la primera torre que era piramidal, amb les inscripcions que avui dia es troben al peu del cairn, i una escala exterior que permetia pujar sobre una plataforma rodona coronant l'edifici. Aquest es va construir amb les pedres de quan un llamp va ensorrar la torre a principis del segle XX durant una tempestat. L'acabament de l'obra és de 1886, quan en Manel tenia seixanta anys, però encara ens queda tota una sèrie de gravats datats a la plaça de Sant Martí demostrant que la vellesa no va interrompre l'obra del pastor. L'última data gravada amb el seu nom prop de la creu de la plaça és 1908, en Manel tenia llavors vuitanta set anys ! En la majoria de les grans lloses apareix un gravat estrany representant un petit cercle perllongat per una mena de cordill, com si fos una medalla penjada a una cadena, que va donar lloc a moltes hipòtesis. De fet, sembla que en Manel representés la Medalla d'Or del Vell Servidor que li va atorgar l'estat francès i que, amb molta satisfacció, va rebre de les mans del sub-prefecte, o potser una altra de les medalles concedides per la Societat Agrícola i Científica dels Pirineus Orientals, per tal d'agrair-li les seves creacions. Recordarem també que molts dels arbres que encara proporcionen una ombra benvinguda a l'estiu entorn de les dues fonts, entre els quals dos sequoies enormes i únics a les Alberes, un a la vora de cada font, foren plantats per en Manel que els va pagar amb els seus propis diners.

Amant de la naturalesa i escultor, en Manel era també poeta, però d'ell només ens ha arribat un sol poema que algú li va copiar. Es tracta de l'Aulendra de Sant Martí, el diàleg entre el pastor i una oreneta que emprèn el viatge vers uns països més calents. En Manel tenia setanta cinc anys quan el va crear. Els seus versos senzills deixen trasparar, amb una gran sensibilitat, l'amor de la natura, la ingenuïtat i la fe del personatge. Un personatge que es proclama amic de totes les bèsties « estimo totes les bèsties, els ocells, els moltons, els aniells, els cans, els gats, els esquirois i els ducs... », orgullós de les seves realitzacions « He vist tos treballs, boscos, fonts, torres, reparos. Tot això me va encantar, te vinc a felicitar... » i en fi

ingènuaument convençut que la seva fe i els seus treballs seran recompensats per Déu, car l'oreneta li promet abans de marxar d'intercedir prop de « Nostre Senyor perquè li dongui una vida llarga i a sa mort el rebí al cel ».

En efecte, tal com li havia promès l'ocell, en Manel va viure encara molts anys i va presenciar, amb gran alegria l'obertura de la forestal que relligava Sant Martí al coll de l'Ullat. A més a més, altra satisfacció, aquella carretera permetia a la gent de pujar fins al coll per veure les seves obres. Quan era present, el nostre pastor no perdia l'ocasió de compartir amb els visitadors el seu coneixement del terme, del cant dels ocells que imitava perfectament, no deixant escapar l'ocasió d'alliçonar-los sobre el respecte de la natura. Sovint, en la seva exaltació es despedia amb una frase premonitòria : «Quan en Manel morirà, la muntanya plorarà ! »

Efectivament, quan la mort el va venir a buscar als noranta anys, una violenta tempestat de neu es va abatre sobre l'Albera, mentre un vent desencadenat corria pels pendissos de la serra. La muntanya plorava. Plorava a la vegada el seu pastor i el seu amant, i cridava el seu desconsol entre els arbres despullats, testimonis muts d'una vida plena i d'un destí excepcional.

Joan TOCABENS